

The Effect of Mobile Social Networking on the Reading Habit of the Student Teachers of Farhangian University in South Khorasan Province

Lili Seifi (Corresponding Author)

Associate Prof., Department of KIS, University of Birjand, Birjand, Iran
lili.seifi@birjand.ac.ir

Mohsen Ayati

Associate Prof., Department of Education, University of Birjand, Birjand, Iran
mayati@birjand.ac.ir

Abstract

Purpose: Since today the use of mobile phones is extremely widespread, and individuals with different age groups and social classes devote a considerable amount of time to using these social networks, training the use of these networks can provide a platform for improving reading habits among young people. Therefore, the purpose of this study was to investigate the effect of Telegram messenger networks on the reading habits of the student teachers of Farhangian University of South Khorasan Province.

Method: The current research is an applied study in terms of purpose and a quasi-experimental one in terms of data gathering method, using a pretest-posttest design on an experimental group and a control group. The research population included all the student teachers of Farhangian University of South Khorasan Province who studied in the academic year of 2017-2018. Student teachers' reading habits were measured using the Palsani and Sharma (1989) study habits questionnaire. The reliability coefficient of the questionnaire was 0.70. Based on the aim of the present study, Telegram was considered a context to study the reading habits of student teachers and a protocol based on the framework of Rogers Innovation Theory was designed and then the experimental group was given the necessary training.

Findings: The results show that there no significant difference between the mean scores of reading habits of the experimental group (mean=6/43, SD=21/43) and control group (-1/58, SD=18/83) ($t=-1/58$, $p=0/12$). An analysis of the findings reveals that students actually find it difficult to read through mobile-based messaging networks, and therefore it can be concluded that

increasing the level of knowledge and skills of students in using these networks can increase the probability of its impact in reading. The results also showed that although mobile-based messaging networks have many capabilities in the exchange of information, educational goals, development and promotion of reading culture, in the present study, they had no effect on the reading habit of the student teachers of Farhangian University. It seems that due to the lack of student teachers' knowledge, they have not acquired the skills required to use this platform for improving reading habits. Student teachers also find it difficult to read through messenger networks. Therefore, they need a structured education in this area as the main requirements enabling them to use this platform for studying and exchanging scientific information.

Originality/value: Considering that previous research used the quantitative research approach, the present study has a methodological innovation implemented in the context of the Farhangian University in South Khorasan Province.

Keywords: Telegram, Reading habit, Digital reading, Rogers's theory, Farhangian University

Citation: Seifi, L., & Ayati, M. (2021). The Effect of Mobile Social Networking on the Reading Habit of the Student Teachers of Farhangian University in South Khorasan Province. *Research on Information Science & Public Libraries*. 26(4), 697-721.

Research on Information Science and Public Libraries, 2021, Vol.26, No.4, pp. 697-721

Received: 7th April 2020; Accepted: 28th June 2020

© Iran Public Libraries Foundation

تأثیر استفاده از شبکه‌های پیام‌رسان تلفن همراه

بر عادت مطالعه بر اساس نظریه راجرز:

مطالعه موردی دانشجویان-معلمان دانشگاه فرهنگیان استان خراسان جنوبی^۱

لیلی سیفی (نویسنده مسئول)

دانشیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه بیرجند، ایران

leili.seifi@birjand.ac.ir

محسن آیتی

دانشیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه بیرجند، ایران

mayati@birjand.ac.ir

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف تعیین تأثیر استفاده از شبکه پیام‌رسان تلگرام بر عادت مطالعه دانشجویان-معلمان دانشگاه فرهنگیان استان خراسان جنوبی انجام شده است.

روش: پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و بر اساس نحوه گردآوری اطلاعات در زمره پژوهش‌های شبه‌آزمایشی از نوع طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل است. جامعه پژوهش شامل کلیه دانشجویان-معلمان دانشگاه فرهنگیان استان خراسان جنوبی است که در سال تحصیلی ۱۳۹۶-۱۳۹۷ مشغول به تحصیل بودند. برای انتخاب گروه نمونه از روش نمونه‌گیری در دسترس استفاده شد. به منظور سنجش عادت مطالعه آزمودنی‌ها از مقیاس عادت‌های مطالعه پالسانی و شارما (۱۹۸۹) استفاده شد. برای اجرای مداخله متغیر مستقل، پروتکلی مبتنی بر مبانی نظریه راجرز طراحی، و به گروه آزمایش آموزش‌های لازم ارائه شد.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان می‌دهد تفاوت معناداری بین میانگین عادت مطالعه در گروه آزمایش و گروه کنترل وجود ندارد. بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که استفاده از شبکه پیام‌رسان تلگرام تأثیر معناداری بر عادت مطالعه دانشجویان-معلمان دانشگاه فرهنگیان نداشته است. تحلیل یافته‌ها نشان می‌دهد که دانشجویان در عمل، خواندن از طریق شبکه‌های پیام‌رسان را دشوار می‌بینند، و احتمال تأثیرگذاری شبکه پیام‌رسان تلگرام می‌تواند از طریق ارتقای سطح دانش و مهارت دانشجویان در استفاده از این شبکه‌ها افزایش یابد.

اصالت/ارزش: پژوهش حاضر تأثیر معناداری استفاده از شبکه پیام‌رسان تلگرام مبتنی بر تلفن همراه را بر عادت مطالعه دانشجویان-معلمان دانشگاه فرهنگیان بررسی کرده است. این پژوهش با توجه به اینکه برای رسیدن به نتیجه از روش شبه‌آزمایشی بر مبنای نظریه راجرز استفاده کرده است دارای نوآوری روش‌شناختی و بافتی است.

کلیدواژه‌ها: تلگرام، عادت مطالعه، خواندن دیجیتال، نظریه راجرز، دانشگاه فرهنگیان

استناد: سیفی، لیلی و آیتی، محسن (۱۳۹۹). تأثیر استفاده از شبکه‌های پیام‌رسان تلفن همراه بر عادت مطالعه بر اساس نظریه راجرز: مطالعه موردی دانشجویان-معلمان دانشگاه فرهنگیان استان خراسان جنوبی. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*. ۲۶(۴)، ۶۹۷-۷۲۱.

تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی. دوره ۲۶، شماره ۴، صص ۶۹۷-۷۲۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۱/۱۹؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۴/۰۸

© نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور

۱. مقاله حاضر مستخرج از نتایج طرح پژوهشی اجرا شده به شماره قرارداد ۱۳۹۵/د/۲۲۵۵۱ مورخ ۹۵/۱۱/۱۸ است که به سفارش دانشگاه فرهنگیان استان خراسان جنوبی انجام پذیرفته است.

مقدمه

مطالعه و کتاب‌خوانی یکی از شاخص‌های رشد و بالندگی هر کشور و ابزار اصلی افزایش سطح آگاهی و دانش تک‌تک افراد جامعه است (نوذر و حاجی زین‌العابدینی، ۱۳۹۲). مطالعه به‌عنوان یک فرایند، حالت تفکر و تجربه واقعی در نظر گرفته می‌شود و شامل مهارت‌های پیچیده‌ای است که توانایی درک کلمات چاپ‌شده، سطحی خواندن اطلاعات و سپس دقیق خواندن آن از جمله این مهارت‌هاست. خواندن یکی از مهم‌ترین مهارت‌های علمی است که پایه‌ای برای موفقیت آینده افراد است (والیا و شینها^۱، ۲۰۱۷). نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد که مطالعه به‌طور قابل توجهی به موفقیت شغلی، توسعه حرفه‌ای و توانایی پاسخ به تغییرات کمک می‌کند (عبدالکریم و حسن^۲، ۲۰۰۷؛ لیپانن، آنولا و نورمی^۳، ۲۰۰۵).

در عصر حاضر، ورود فناوری‌های جدید، شبکه‌های اجتماعی و تلفن همراه را نیز می‌توان از جمله عوامل تأثیرگذار در رابطه فرد با کتاب نام برد. شبکه‌های اجتماعی همواره نقش مهمی به‌عنوان یک رسانه ارتباطی ایجاد می‌کنند. همچنین، دریافت، اشتراک‌گذاری، اتصال و دسترسی به اطلاعات را افزایش می‌دهند (ویاهونگ^۴، ۲۰۱۴). مارسیا و مونته^۵ (۲۰۰۹) شبکه‌های اجتماعی را به دو نوع شبکه‌های اجتماعی مبتنی بر دسکتاپ و شبکه‌های اجتماعی مبتنی بر تلفن همراه تقسیم می‌کند. پیام‌رسانی را می‌توان یکی از کاربردهای مهم شبکه‌های اجتماعی مبتنی بر تلفن همراه دانست و تلگرام یکی از محمل‌هایی است که کاربران آن می‌توانند پیام‌ها، تصاویر، ویدئوها و اسناد را در قالب‌های گوناگون تبادل کنند. شبکه اجتماعی تلگرام بر مبنای خدمات ارسال پیام فوری در سال ۲۰۱۳ توسط برادران دورف^۶ راه‌اندازی شد. سرعت و امنیت و کاربرپسند بودن مهم‌ترین دلیل گسترش برنامه تلگرام بیان شده است. تلگرام به کاربران خود اجازه می‌دهد پیام‌ها و فایل‌های متعدد را ارسال کنند و می‌توان در آن گروه‌هایی با بیش از ۵۰۰۰ نفر و کانال‌هایی با مخاطبان نامحدود ایجاد کرد. امکان ارسال پیام‌های صوتی و ویدئویی، تغییر اطلاعات گروه، حذف پیام‌ها، محدود کردن اعضا، پین (سنجاق) کردن پیام و افزودن آدمن جدید از قابلیت‌های تلگرام است که هریک به‌صورت مستقل قابل تنظیم است (ولی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۶).

1. Walia & Shinha
4. Waiyahong

2. Abdul Karim & Hasan
5. Marcia & Monné

3. Leppänen, Aunola & Nurmi
6. Dwarf

از آنجا که امروزه استفاده از تلفن همراه به شدت فراگیر شده و اشخاص مختلف و با گروه‌های سنی و طبقات اجتماعی متفاوت مدتی از وقت خود را به استفاده از این شبکه‌ها اختصاص می‌دهند، آموزش استفاده از این شبکه‌ها می‌تواند بستری برای ارتقای عادات مؤثر کتاب‌خوانی در میان جوانان باشد. عبدالکریم و حسن (۲۰۰۷)، اودونل^۱ (۱۹۹۸) و موری^۲ (۱۹۹۷) از جمله نظریه‌پردازانی هستند که معتقدند توسعه فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات و به وجود آمدن محیط دیجیتال تغییراتی را در شیوه‌های خواندن و نوشتن ایجاد کرده است؛ از نظر آن‌ها، محیط دیجیتال به دلیل تسهیل استفاده، بیشتر مورد توجه دانشجویان قرار گرفته است. بنابراین، می‌توان با استفاده از این فناوری جدید بستری ایجاد کرد که از طریق آن زمینه ارتقای عادت به مطالعه در میان جوانان را به وجود آورد (نظری شاکر و همکاران، ۱۳۹۰).

در مقابل، پژوهشگرانی مانند ایردم^۳ (۲۰۱۵)، ناصری و نورزوی (۱۳۹۵) و لیو^۴ (۲۰۰۵) وجود رایانه، تلفن همراه، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی را یکی از عوامل کاهش سطح مطالعه دانسته‌اند. از این رو، با توجه به نتایج دو گروه موافق و مخالف استفاده از شبکه‌های اجتماعی در ارتقای سطح مطالعه، انجام پژوهشی در این خصوص با استفاده از رویکرد آموزشی احساس می‌شود تا بتوان در بافت جامعه دانشگاهی نتایج را به طور دقیق تبیین کرد. با توجه به اینکه نتایج برخی پژوهش‌ها نشان می‌دهد استفاده از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی در میان جوانان باعث کاهش مطالعه شده است، با در نظر گرفتن چنین نتایجی، اگر وجود فناوری و استفاده از شبکه‌های اجتماعی باعث مراجعه کمتر کاربران به کتاب، روزنامه، مجلات بوده است، شاید بتوان از همین بستر برای علاقه‌مندی بیشتر افراد به کتاب و ایجاد عادت مثبت مطالعه در آنان استفاده کرد. معرفی کتاب‌های مفید و راهکارهای صحیح مطالعه از طریق همین شبکه‌ها و محمل‌ها شاید خود دریچه‌ای برای ایجاد علاقه‌مندی در افراد به مطالعه و آشتی جامعه با کتاب و عادات صحیح کتاب‌خوانی باشد.

نتایج برخی از پژوهش‌ها استفاده از ابزارهای شبکه‌های اجتماعی را برای اهداف آموزش و پرورش و تدریس در سطوح پایه و سطوح عالی نشان می‌دهد (ولتسیانوز و کیمونز^۵، ۲۰۱۲؛ گای^۶، ۲۰۱۲)؛ همچنین، برخی دیگر از پژوهش‌ها به بررسی استفاده از این شبکه‌ها در

1. O'Donnell
4. Liu

2. Murray
5. Veletsianos & Kimmons

3. Erdem
6. Guy

زمینه ارتباطات علمی رسمی پرداخته‌اند (گرازد، استیوز و ویلک^۱، ۲۰۱۲؛ چن و بریر^۲، ۲۰۱۲؛ تریاکیوگلو و ارزوروم^۳، ۲۰۱۱؛ کالینز و هاید^۴، ۲۰۱۰؛ کِرکاپ^۵، ۲۰۱۰). پژوهش‌هایی که به‌طور خاص، استفاده از ابزارهای شبکه‌های اجتماعی مجازی را برای اهداف آموزشی مورد بررسی قرار داده‌اند، استفاده از این بستر را برای یادگیری و ارتباطات بین معلم و دانش‌آموزان تأیید کرده‌اند (برای مثال، چن و بریر^۲، ۲۰۱۲؛ تریاکیوگلو و ارزوروم^۳، ۲۰۱۱؛ توماس و توماس^۶، ۲۰۱۲؛ موران، سیمن و تیتی کین^۷، ۲۰۱۱؛ ابنر و همکاران^۸، ۲۰۱۰؛ لستر و پرینی^۹، ۲۰۱۰؛ لیو، ۲۰۱۰؛ رابلیر^{۱۰} و همکاران، ۲۰۱۰).

توییت و منگن^{۱۱} (۲۰۱۴) در پژوهشی به بررسی نگرش نوجوانان کشور اسلو به خواندن با استفاده از کتاب‌خوان‌های الکترونیکی سونی پرداختند. یافته‌ها نشان داد که به‌طور کلی دستگاه‌های الکترونیکی محبوبیت زیادی در میان دانش‌آموزان دارند. ۱۳ درصد دانش‌آموزان نیز مشکلاتی از قبیل سردرد و چشم‌درد هنگام استفاده از این دستگاه‌ها را به‌عنوان نکات منفی مربوط به دستگاه‌های الکترونیکی خواندن بیان کردند. همچنین، مواردی از جمله راحتی استفاده و ظرفیت بالای دستگاه‌های الکترونیکی برای گنجاندن تعداد زیادی کتاب در آن‌ها جزء نقاط مثبت استفاده از این دستگاه‌ها توسط دانش‌آموزان است.

دادگران، خرازی و دبلشکی (۱۳۹۶) به بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی (اینستاگرام) در ترویج فرهنگ کتاب‌خوانی در دنبال‌کنندگان صفحه «کتابدونی» پرداختند. بر اساس نتایج به دست آمده، بین محتویات صفحات مربوط به کتاب در اینستاگرام و گرایش دنبال‌کنندگان صفحه کتابدونی به کتاب‌خوانی رابطه وجود دارد. همچنین، کاربران ترویج کتاب‌خوانی، تبادل نظر با افراد کتاب‌خوان، اطلاع‌رسانی در حوزه کتاب، افزایش دانش و اطلاعات، تقویت مشارکت در جامعه و ارتباط گسترده را مهم‌ترین فواید اشتراک‌گذاری محتویات این صفحات بیان کردند.

از سوی دیگر، نتایج برخی دیگر از پژوهش‌ها نتایج متفاوتی از استفاده شبکه‌های اجتماعی مجازی را در دانشگاه‌ها نشان می‌دهند. سلیمان و نیل^{۱۲} (۲۰۰۹)؛ ایردم (۲۰۱۵) و

1. Gruzd, Staves & Wilk

4. Collins & Hide

7. Moran, Seaman & Tinti-Kane

10. Roblyer

2. Chen & Bryer

5. Kirkup

8. Ebner

11. Tveit & Mangen

3. Tiryakioglu & Erzurum

6. Thomas & Thomas

9. Lester & Perini

12. Soliman & Neel

حسن‌زاده، حریری و گلیوری (۱۳۹۷) از جمله پژوهشگرانی هستند که استفاده از شبکه‌های اجتماعی و به‌طور کلی اینترنت و رایانه را عاملی مهم در کاهش سطح مطالعهٔ دانشجویان و دانش‌آموزان می‌دانند.

اگرچه پژوهش حسن‌زاده، حریری و گلیوری (۱۳۹۷) نشان داد که استفاده از موارد فوق مطالعهٔ درسی را کاهش اما مطالعهٔ غیر درسی را افزایش می‌دهد، بیشتر کاربران حضور در شبکه‌های اجتماعی را عامل بازدارنده از مطالعه عنوان می‌کنند. یافته‌های پژوهش نشان داد که در استفادهٔ دانش‌آموزان مقطع متوسطهٔ مدارس دخترانهٔ سما در شهر تهران از شبکه‌های اجتماعی، کسب اطلاعات درسی در اولویت آخر قرار دارد. در واقع، دانش‌آموزان بیشترین استفاده از شبکه‌های اجتماعی را شرح‌حال‌نویسی عنوان می‌کنند. از نظر پژوهشگران، شبکه‌های اجتماعی می‌توانند رسانه‌ای کارآمد و سودمند برای تبادل اطلاعات علمی و درسی باشند، و از این رو استفاده از این شبکه‌ها بدین منظور دارای اهمیت قابل توجهی است که لازم است بیشتر مورد توجه و بررسی قرار گیرد. همچنین، در راستای سودمندی شبکه‌های اجتماعی، لزوم آموزش و آگاه‌سازی کاربران در پژوهش‌ها توصیه شده است.

ناصری و نوروزی (۱۳۹۵) در پژوهشی با هدف بررسی تأثیر اینترنت بر عادات و روش‌های خواندن دانشجویان مؤسسهٔ آموزش عالی توس مشهد به این نتیجه رسیدند که شرکت‌کنندگان معتقدند اینترنت خواندن تعاملی، گسترده و سطحی را افزایش و خواندن متمرکز و عمیق را کاهش می‌دهد.

لیو و هانگ^۱ (۲۰۱۶) رفتار خواندن کاربران گوشی‌های هوشمند را در دانشجویان مقطع کارشناسی چین مطالعه کردند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که رفتار خواندن دانشجویان روی تلفن همراه به‌طور قابل توجهی با خواندن از روی رایانهٔ رومیزی و لپ‌تاپ متفاوت است. خواندن از طریق تلفن همراه و وابستگی بیشتر به گوشی‌چالش‌هایی را در رفتار خواندن دانشجویان به وجود آورده است. مواردی از جمله خواندن سطحی و کم‌عمق، مرور و توروک خواندن انتخابی از جملهٔ این چالش‌ها است.

نتایج پژوهش‌ها حاکی از آن است که محیط‌های دیجیتال و شبکه‌های مبتنی بر تلفن همراه و تبلت همواره برای جوانان و نوجوانان از جذابیت برخوردار است و ترجیح می‌دهند

1. Liu & Huang

اوقات فراغت خود را در این محیط‌ها بگذرانند. با وجود این، برای مطالعه عمیق اغلب دانشجویان و دانش‌آموزان محمل‌های چایی را به محمل‌های الکترونیکی ترجیح می‌دهند. مواردی از جمله خستگی چشم در هنگام مطالعه در محیط الکترونیکی و درک سطحی و کم‌عمق این نوع مطالعه و همچنین داشتن حس خوب لمس کتاب در هنگام مطالعه از جمله موارد مهم برای ترجیح مطالعه منابع چایی برای دوستان این نوع منابع محسوب می‌شود (جنونگ، ۲۰۱۲؛ توییت و منگن، ۲۰۱۴؛ سایید و وهاب، ۲۰۱۴). در مجموع، از نتایج این پژوهش‌ها می‌توان این‌گونه استنباط کرد که با توجه به جذابیت شبکه‌های اجتماعی به‌خصوص شبکه‌های پیام‌رسان مبتنی بر تلفن همراه در میان دانشجویان، به نظر می‌رسد بتوان از این شبکه‌ها بستری برای اشاعه و ترویج عادات مطالعه و ارتباطات علمی در دانشجویان فراهم کرد.

یکی از مهم‌ترین و اصلی‌ترین نهادها در این خصوص را می‌توان دانشگاه دانست. از آنجا که دانشجویان آخرین مرحله آموزش رسمی خود را در دانشگاه‌ها می‌بینند، آموزش عالی می‌تواند بهترین موقعیت برای کسب عادات مطالعه در آنان ایجاد کند. فراگیری عادت مطالعه در دانشجویان به‌عنوان تصمیم‌گیرندگان آینده جامعه بسیار ضروری و حائز اهمیت است (ایردم، ۲۰۱۵). هرچند پژوهش‌هایی در خصوص عادات مطالعه و تأثیر محیط دیجیتال و فناوری‌های جدید بر عادات مطالعه جوانان و نوجوانان انجام شده است (احمدی، ۱۳۹۶؛ نصری و نوروزی، ۱۳۹۵؛ والیا و شینها، ۲۰۱۷؛ سایید و وهاب، ۲۰۱۴؛ توییت و منگن، ۲۰۱۴؛ لیو و هانگ، ۲۰۱۶؛ قاضی‌زاده و جهانشاهی، ۱۳۹۷)، اکثر این پژوهش‌ها با استفاده از روش پیمایشی و ابزار پرسش‌نامه و برخی دیگر با استفاده از رویکرد کیفی و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته انجام شده است.

با توجه به اهمیت نقش دانشجو-معلم در آموزش یکی از مهم‌ترین نهادهای متولی ارتقای مطالعه، توجه و برنامه‌ریزی برای بهبود عادات مطالعه این دانشجویان ضروری به نظر می‌رسد. با این حال، پژوهشی که در بافت دانشگاه فرهنگیان استان خراسان جنوبی با استفاده از روش شبه‌آزمایشی به تأثیر استفاده از شبکه‌های پیام‌رسان مبتنی بر تلفن همراه در شکل‌گیری عادت‌های مطالعه دانشجویان پرداخته باشد انجام نشده است. بنابراین، پژوهش حاضر قصد دارد

تأثیر استفاده از شبکه‌های پیام‌رسان مبتنی بر تلفن همراه بر عادات مطالعه در میان دانشجو-معلمان دانشگاه فرهنگیان استان خراسان جنوبی را بر اساس نظریه راجرز به منظور بسترسازی از آن برای مطالعه، مورد پژوهش و بررسی قرار دهد. بدین منظور، پژوهش حاضر به این پرسش پاسخ خواهد داد که آیا استفاده از شبکه پیام‌رسان تلگرام بر عادت مطالعه بر دانشجو-معلمان دانشگاه فرهنگیان استان خراسان جنوبی بر اساس نظریه راجرز تأثیر دارد؟

روش‌شناسی

با توجه به اینکه هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر استفاده از شبکه پیام‌رسان تلگرام بر عادت مطالعه دانشجو-معلمان بر اساس نظریه راجرز است. پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و بر اساس نحوه گردآوری اطلاعات در زمره پژوهش‌های شبه‌آزمایشی از نوع دو طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون با دو گروه کنترل است.

جامعه پژوهش حاضر کلیه دانشجو-معلمان پسر و دختر پردیس‌های دانشگاه فرهنگیان استان خراسان جنوبی را شامل می‌شدند که در سال تحصیلی ۱۳۹۶-۱۳۹۷ مشغول به تحصیل بودند. برای انتخاب گروه نمونه از روش نمونه‌گیری در دسترس استفاده شد، بدین صورت که پژوهشگران به صورت حضوری به کلاس‌های درس مراجعه کرده و پس از اخذ رضایت و تمایل دانشجو-معلمان و همچنین اساتید، دو کلاس دانشجو معلم پسر رشته علوم تربیتی ورودی ۱۳۹۶ و دو کلاس دانشجو معلم دختر رشته علوم اجتماعی ورودی ۱۳۹۶ که در نیمسال اول تحصیلی ۱۳۹۶-۱۳۹۷ مشغول به تحصیل بودند برای گروه آزمایش و کنترل انتخاب شدند. حجم نمونه در پژوهش حاضر ۶۱ نفر بودند که یک کلاس دختران به عنوان گروه آزمایش (۱۸ نفر) و کلاس دیگر به عنوان گروه کنترل (۱۵ نفر) به همین صورت یک کلاس از پسران به عنوان گروه آزمایش (۱۲ نفر) و کلاس دیگر به عنوان گروه کنترل (۱۶ نفر) انتخاب شدند.

معیارهای شمول در این پژوهش برای آزمودنی‌ها دارا بودن گوشی هوشمند، استفاده حداقل یک سال از شبکه پیام‌رسان تلگرام و تمایل به شرکت در گروه پژوهش بود که با استفاده از این معیارها تلاش شد گروه‌های آزمایش و کنترل همگن شوند.

برای سنجش عادت کتاب‌خوانی آزمودنی‌ها، از مقیاس عادت‌های مطالعه پالسانی و شارما^۱ (۱۹۸۹) استفاده شد. این پرسش‌نامه شامل ۴۵ ماده است که آزمودنی می‌تواند برای هر ماده یکی از سه گزینه «همیشه یا بیشتر اوقات»، «بعضی اوقات»، «به ندرت یا هرگز» را انتخاب کند. پرسش‌نامه عادت مطالعه در مجموع هشت خرده‌مقیاس مدیریت زمان، شرایط فیزیکی مطالعه، توانایی خواندن، یادداشت‌برداری، انگیزش یادگیری، حافظه، امتحانات و سلامتی است. پرسش‌نامه عادت‌های مطالعه در چند پژوهش داخلی استفاده شده است (برای مثال، کوشان و حیدری، ۱۳۸۵؛ نظری شاکر، فتح تبار فیروزجایی و کرامتی، ۱۳۹۰؛ هاشمیان و هاشمیان، ۱۳۹۳؛ کرمی و شاه‌زیدی، ۱۳۹۵؛ رضایی لویی و همکاران، ۲۰۱۷). در پژوهش کوشان و حیدری (۱۳۸۵)، ضریب پایایی از طریق آزمون-آزمون مجدد ۰/۸۸ و در روش دومیه کردن ۰/۶۵ به دست آمد؛ در پژوهش نظری شاکر، فتح تبار فیروزجایی و کرامتی (۱۳۹۰) ضریب پایایی پرسش‌نامه ۰/۸۰، در پژوهش هاشمیان و هاشمیان (۱۳۹۳) ضریب پایایی از طریق بازآزمون ۰/۸۸، ثبات درونی به روش دومیه کردن ۰/۶۵ و روایی وابسته به معیار ۰/۷۴؛ در پژوهش کرمی و پانشاه‌زیدی (۱۳۹۵) ضریب پایایی از طریق آزمون-آزمون مجدد ۰/۸۸ و با روش دومیه کردن و میانی، ضریب هم‌بستگی بین سؤالات فرد و زوج ۰/۶۵ به دست آمد. این پرسش‌نامه نیز در مقایسه با ملاک خارجی نوع مشابهی از پرسش‌نامه‌های عادت مطالعه و سایر متغیرهای اندازه‌گیری ضرایب اعتبار بالایی را نشان داده است. در پژوهش حاضر نیز ضریب پایایی پرسش‌نامه از طریق روش دومیه کردن ۰/۷۰ به دست آمد.

روش اجرای پژوهش: پژوهش حاضر با هدف تعیین تأثیر استفاده از شبکه پیام‌رسان تلگرام بر عادت مطالعه دانشجویان-معلمان دانشگاه فرهنگیان بر اساس نظریه اجرز انجام شد که در ادامه فرایند اجرای آن تشریح می‌شود:

گام اول: طراحی پروتکل پژوهش اولین گام در فرایند اجرای پژوهش حاضر بود. برای طراحی پروتکل پژوهش، مطالعه متون به روش کتابخانه‌ای انجام گرفت (رضایی، ۱۳۸۸؛ پردل، ۱۳۹۳؛ ونکاتش و دیویس^۲، ۲۰۰۰؛ فیشر، اردلنز، و مک کچنی^۳، ۱۳۸۷؛ راجرز^۴، ۲۰۰۳). بر

1. Palsane & Sharma
3. Fisher, Erdelez & McKechnie

2. Venkatesh, & Davis
4. Rogers

اساس هدف پژوهش حاضر و انتخاب تلگرام به‌عنوان بستری برای بررسی عادت مطالعه، چهارچوب نظریه اشاعه نوآوری راجرز به‌دلیل دارا بودن ویژگی‌هایی از قبیل آگاهی استفاده‌کنندگان در پذیرش یا رد نوآوری و انتقال نوآوری از طریق مجراهای مشخص، به‌عنوان مبنای طراحی پروتکل حاضر در نظر گرفته شد.

گام دوم: در گام بعدی، برای انتخاب نمونه پژوهش، پژوهشگران به‌صورت حضوری به پردیس واحد خواهران و برادران دانشگاه فرهنگیان استان خراسان جنوبی در طی جلسات جداگانه مراجعه کرده و پس از کسب مجوز، رضایت و تمایل دانشجو-معلمان، گروه‌های هدف را در دو گروه آزمایش و کنترل جای‌گذاری کردند. در این مرحله از همه گروه‌ها پیش‌آزمون گرفته شد.

گام سوم: با توجه به اینکه شبکه پیام‌رسان مورد استفاده در پژوهش حاضر تلگرام بود، گروهی با عنوان کتاب‌خوان‌های فرهنگیان ایجاد شد. در گروه، قوانین و مقرراتی از قبیل احترام به یکدیگر و رعایت قانون حق و نشر مطالب درج شد.

گام چهارم: در این گام، پس از آشنایی مختصر با شرکت‌کنندگان گروه آزمایش، به مدت ۴۵ دقیقه، مراحل انجام همکاری در گروه تلگرام ارائه شد. در این جلسه، درباره مزایای استفاده از شبکه‌های پیام‌رسان برای اهداف آموزشی، نحوه تبادل اطلاعات، و اهمیت مطالعه آموزش‌هایی ارائه شد.

گام پنجم: هر دو گروه آزمایش در گروه کتاب‌خوان‌های فرهنگیان به‌عنوان عضو گروه اضافه شدند. این گروه به مدت دو ماه فعالیت داشت و پس از اتمام بازه، از همه گروه‌های آزمایش و کنترل پس‌آزمون گرفته شد. فعالیت‌های انجام‌شده در بازه زمانی دو ماه، ارسال کتاب‌ها و مقاله‌های مرتبط با مهارت‌های خواندن، یادداشت‌برداری، انگیزه مطالعه، نحوه خواندن و تمرکز در کلاس درس، آمادگی برای آزمون و غیره بود. این گروه، همچون گروه‌های بحث، شکل‌گیری و مدیریت می‌شد.

جدول ۱: پروتکل پژوهش

مراحل	اقدامات انجام شده
آگاهی	در این مرحله، اطلاعات لازم در مورد مزایای استفاده از شبکه‌های پیام‌رسان مبتنی بر تلفن همراه، فرصت‌ها، تهدیدها و اهمیت مطالعه و کتاب‌خوانی، مهارت‌های خواندن به آگاهی دانشجویان-معلمان رسانده شد.
ترغیب	ارتباط دانشجویان-معلمان از طریق گروه کتاب‌خوان‌های فرهنگیان در کانال تلگرام برقرار و از این طریق انگیزش لازم برای مشارکت و فعالیت آنان در شبکه ایجاد شد. در این گروه، از شیوه مشارکتی مبتنی بر گروه‌های بحث و فروم‌ها استفاده شد.
تصمیم	با ارائه اطلاعات و آگاهی در خصوص مزایا و فرصت‌های این کانال و بستر به دانشجویان-معلمان در تصمیم‌گیری و استفاده از این بستر کمک شد.
اجرا	در این مرحله، اطلاعات اولیه، فایل کتاب‌های پیشنهادی و نشانی سایت‌های دریافت کتاب روی شبکه در اختیار مشارکت‌کنندگان قرار گرفت و از آنان خواسته شد کتاب‌های موردعلاقه خود را شناسایی کنند و در برنامه مطالعاتی خود قرار دهند. مشارکت فعال به منظور معرفی کتاب‌ها به سایر اعضای گروه، نقد کتاب و بیان احساسات خود نسبت به کتاب‌های خوانده شده از جمله فعالیت‌هایی بود که در این مرحله انجام و اجرا شد.
تثبیت	در این مرحله، انتظار می‌رفت تغییر در عادات، رویه‌ها و روش و منش دانشجویان-معلمان و به عبارتی عادت کتاب‌خوانی آنان ایجاد شود و به عنوان ویژگی ثابت مورد شناسایی قرار گیرد.

جدول ۲: پروتکل آموزش در تلگرام

۱. سازمان‌دهی تیم آزمایش دختران و پسران (تعداد ۳۰ نفر)
۲. تهیه محتوا بر مبنای موضوع‌های مرتبط با مهارت‌های خواندن، یادداشت‌برداری، انگیزه مطالعه، نحوه خواندن و تمرکز در کلاس درس، آمادگی برای آزمون و غیره: برخی از منابع مورد استفاده برای تهیه محتوا:
۱. بالدربیچ، کنت (۱۳۷۶). روش‌های یادگیری و مطالعه، (علی‌اکبر سیف، مترجم). تهران: دوران.
۲. رجبی، محمود و میردربیکوند، فضل‌اله (۱۳۹۵). مهارت‌های مطالعه: مؤسسه فرهنگی هنری سیب سرخ نیکان.

<p>۳. سیف، علی‌اکبر (۱۳۸۶). روان‌شناسی پرورشی نوین: روان‌شناسی یادگیری و آموزش، تهران: دوران</p> <p>۴. شفرده، جیمز اف (۱۳۸۷) مهارت‌های مطالعه در دانشگاه و مدرسه (فریده همتی، مترجم). تهران: رشد</p>
<p>۳. مرحله بازخورد از گروه آزمایش با سؤال‌هایی از قبیل:</p> <ul style="list-style-type: none">
• برای زمان مطالعه چگونه برنامه‌ریزی می‌کنید؟
• چه وقتی از شبانه‌روز را برای مطالعه ترجیح می‌دهید؟ چرا؟
• طول زمان مطالعه شما در هر نشست چقدر است؟ و تحت تأثیر چه عواملی است؟
• در چه شرایطی عملکرد بهتری از نظر خواندن و درک دارید؟
• چه چیزی ممکن است به خواندن و درک مطلب شما آسیب بزند؟
• چه عاداتی برای یادداشت‌برداری دارید؟
• عملکرد شما در یادداشت‌برداری تحت تأثیر چه عوامل و شرایطی است؟
• چه عواملی انگیزه شما را برای مطالعه و یادگیری بیشتر می‌کند؟
• چه عاداتی برای حفظ دارید؟ ویژگی‌های فردی شما برای حفظ و به خاطر سپردن مطالب چیست؟
• برای بهتر حفظ کردن چه می‌کنید؟
• رفتار و عملکرد شما در زمان امتحانات از چه ویژگی‌هایی برخوردار است؟ <p>○ توضیح: خواب، نحوه پاسخ دادن به ترتیب یا ... مطالعه و مرور قبل از امتحان، طرح سؤال و رفع اشکال، وضعیت احساسات و عواطف، ...</p> <ul style="list-style-type: none">
• در ارتباط با رفتار و عادات مطالعه، برای حفظ تندرستی خود چه می‌کنید؟ <p>○ توضیح: تلاش برای بهبود عادات مطالعه، راهنمایی گرفتن از دیگران، استفاده از برنامه راهنما، ...</p>
<p>۴. ارزیابی بازخوردها: بدین صورت که تعداد ۳۰ نفر شرکت‌کننده در گروه کتاب‌خوان‌های فرهنگیان موظف بودند به سؤالات هر جلسه پاسخ بدهند و بر اساس پاسخ، مشارکت فعال در گروه صورت می‌گرفت.</p>

به‌منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات گردآوری شده از شاخص‌های پراکنندگی (میانگین و انحراف استاندارد) و برای بررسی فرضیه پژوهش از آزمون آماری تی تفاضل استفاده شد.

یافته‌ها

فرضیه اول: استفاده از شبکه پیام‌رسان تلگرام بر عادات مطالعه دانشجوی-معلمان دانشگاه فرهنگیان تأثیر مثبت دارد.

برای بررسی فرضیه اول، از آزمون پارامتریک t مستقل روی نمرات تفاضل استفاده شد. جدول ۳، میانگین و شاخص‌های توصیفی دیگر را برای نمرات تفاضل عادت مطالعه در هر یک از گروه‌های کنترل و آزمایش نشان می‌دهد.

جدول ۳. شاخص‌های توصیفی عادات مطالعه دانشجوی معلمان در دو گروه آزمایش و کنترل

گروه	میانگین	تعداد	انحراف استاندارد	میانگین خطای استاندارد
کنترل	-۱/۶۸	۳۱	۱۸/۸۳	۳/۳۸
آزمایش	۶/۴۳	۳۰	۲۱/۱۴	۳/۸۶

همان‌طور که نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد، میانگین نمرات تفاضل گروه کنترل برابر با -۱/۶۸ است که بیانگر کاهش عادات مثبت مطالعه در مرحله پس از آزمون نسبت به پیش از آزمون است، در حالی که میانگین نمرات تفاضل گروه آزمایش برابر با ۶/۴۳ است که نشان از افزایش عادات مثبت مطالعه پس از مداخله دارد. به منظور بررسی میزان معناداری این تفاوت از آزمون t مستقل استفاده شد که نتایج آن در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴. نتایج آزمون t مستقل برای بررسی تفاوت میانگین نمرات تفاضل عادات مطالعه دانشجوی معلمان

در گروه‌های آزمایش و کنترل							
آزمون برابری واریانس	آزمون t مستقل (تفاضل)		فاصله اطمینان ۹۵٪ برای اختلاف				
آماره f	سطح معناداری	آماره t	Df	میانگین اختلاف	سطح معناداری	حد پایین	حد بالا
۱/۵۳	۰/۲۲	-۱/۵۸	۵۹	۸/۱۱	۰/۱۲	-۱۸/۳۶	۲/۱۴

با توجه به یکسان بودن واریانس‌ها ($P = ۰/۲۲$)، از آزمون t مستقل با فرض برابری واریانس‌ها استفاده شد. نتایج حاصل از بررسی نشان داد که تفاوت مشاهده شده بین میانگین عادات مطالعه در گروه آزمایش (میانگین = ۶/۴۳ و انحراف استاندارد = ۲۱/۴۳) و گروه کنترل (میانگین =

۱/۶۸- و انحراف استاندارد = ۱۸/۸۳) از نظر آماری معنادار نیست ($P = ۰/۱۲$ و $t = -۱/۵۸$). بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که استفاده از شبکه پیام‌رسان تلگرام تأثیر معناداری بر عادات مطالعه دانشجویان دانشگاه فرهنگیان نداشته است.

فرضیه دوم: استفاده از شبکه پیام‌رسان تلگرام بر عادت مطالعه دانشجویان-معلمان پسر دانشگاه فرهنگیان تأثیر مثبت دارد.

برای بررسی فرضیه دوم، از آزمون پارامتریک t مستقل روی نمرات تفاضل (پیش‌آزمون-پس‌آزمون) استفاده شد. جدول ۲ میانگین و دیگر شاخص‌های توصیفی عادت مطالعه دانشجویان پسر را برای گروه‌های کنترل و آزمایش نشان می‌دهد.

جدول ۵. شاخص‌های توصیفی عادت مطالعه دانشجویان پسر در دو گروه آزمایش و کنترل

گروه	میانگین	تعداد	انحراف استاندارد	میانگین خطای استاندارد
کنترل	-۰/۲۵	۱۶	۵/۴۹	۱/۳۷
آزمایش	۱۱/۰۸	۱۲	۲۹/۴۴	۸/۵۰

همان‌طور که نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد، میانگین نمرات تفاضل گروه کنترل برابر با -۰/۲۵ است که بیانگر کاهش اندک عادات مثبت مطالعه در مرحله پس‌آزمون نسبت به پیش‌آزمون است، در حالی که میانگین نمرات تفاضل گروه آزمایش برابر با ۱۱/۰۸ است که نشان از افزایش میزان متغیر پس از مداخله دارد. به‌منظور بررسی میزان معناداری این تفاوت از آزمون t مستقل استفاده شد که نتایج آن در جدول ۶ آمده است.

جدول ۶. نتایج آزمون t مستقل برای بررسی تفاوت میانگین نمرات تفاضل عادت مطالعه دانشجویان پسر

در گروه‌های آزمایش و کنترل							
آزمون t مستقل (تفاضل)				آزمون برابری واریانس			
آماره f	سطح معناداری	آماره t	Df	میانگین اختلاف	سطح معناداری	بازه پایین	فاصله اطمینان ۹۵٪ برای اختلاف
۹/۹۴	۰/۰۰۴	-۱/۳۲	۱۱/۵۷	-۱۱/۳۳	۰/۲۱	-۳۰/۱۷	۷/۵۰

با توجه به عدم یکسانی واریانس‌ها ($P = -۰/۰۰۴$)، از آزمون t مستقل با فرض عدم برابری واریانس‌ها استفاده شد. نتایج حاصل از بررسی نشان داد که تفاوت مشاهده‌شده بین میانگین

عادات مطالعه در گروه آزمایش (میانگین = $11/8$ و انحراف استاندارد = $29/44$) و گروه کنترل (میانگین = $0/25$ و انحراف استاندارد = $5/49$) از نظر آماری معنادار نیست ($P = 0/21$) و $t = -1/32$. بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که استفاده از شبکه پیام‌رسان تلگرام تأثیر معناداری بر عادات مطالعه دانشجویان پسران دانشگاه فرهنگیان نداشته است.

فرضیه سوم: استفاده از شبکه پیام‌رسان تلگرام بر عادات مطالعه دانشجویان-معلمان دختر دانشگاه فرهنگیان تأثیر مثبت دارد.

برای بررسی فرضیه سوم، از آزمون پارامتریک t مستقل روی نمرات تفاضل (پیش‌آزمون-پس‌آزمون) استفاده شد.

جدول ۶ میانگین و دیگر شاخص‌های توصیفی نمرات تفاضلی عادات مطالعه را برای گروه‌های کنترل و آزمایش دانشجویان دختر نشان می‌دهد.

جدول ۶. شاخص‌های مرکزی و پراکندگی نمرات تفاضل عادات مطالعه در دختران دو گروه آزمایش و کنترل

گروه	میانگین	تعداد	انحراف استاندارد	میانگین خطای استاندارد
کنترل	-۳/۲۰	۱۵	۲۶/۸۹	۶/۹۴
آزمایش	۳/۳۳	۱۸	۱۳/۲۶	۳/۱۲

همان‌طور که نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد، میانگین نمرات تفاضل گروه کنترل برابر با $-3/20$ است که بیانگر کاهش عادات مثبت مطالعه در مرحله پس‌آزمون نسبت به پیش‌آزمون است، در حالی که میانگین نمرات تفاضل گروه آزمایش برابر با $3/33$ است که نشان از افزایش عادات مطالعه پس از مداخله دارد. به منظور بررسی میزان معناداری این تفاوت، از آزمون t مستقل استفاده شد که نتایج آن در جدول ۷ آمده است.

جدول ۷. نتایج آزمون t مستقل برای بررسی تفاوت میانگین نمرات تفاضل عادات مطالعه دانشجویان دختر

در گروه‌های آزمایش و کنترل						
آزمون برابری واریانس		آزمون t مستقل (تفاضل)		فاصله اطمینان ۹۵٪ برای اختلاف		
f آماره	سطح معناداری	آماره t	Df	میانگین اختلاف	سطح معناداری	بازه پایین
۱/۳۶	۰/۲۵	-۰/۹۱	۳۱	-۶/۵۳	۰/۳۷	۲۱/۲۰
						۸/۱۳

با توجه به یکسان بودن واریانس‌ها ($P = 0/25$)، از آزمون t مستقل با فرض یکسان بودن واریانس‌ها استفاده شد. نتایج حاصل از بررسی نشان داد که تفاوت مشاهده‌شده بین میانگین عادات مطالعه در گروه آزمایش (میانگین = $3/33$ و انحراف استاندارد = $12/26$) و گروه کنترل (میانگین = $3/20$ و انحراف استاندارد = $26/89$) از نظر آماری معنادار نیست ($P = 0/37$ و $t = -0/91$). بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که استفاده از شبکه پیام‌رسان تلگرام تأثیر معناداری بر عادات مطالعه دانشجویان دختر دانشگاه فرهنگیان نداشته است.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج آزمون تی تفاضل تفاوت معناداری بر عادت کتاب‌خوانی بین گروه آزمایش و کنترل دانشجویان دختر دانشگاه فرهنگیان در نتیجه استفاده از شبکه پیام‌رسان تلگرام نشان نداد. این در حالی است که نتایج برخی از پژوهش‌های انجام‌شده حاکی از آن است که شبکه‌های پیام‌رسان مبتنی بر تلفن همراه برای مقاصد آموزشی و تدریس اثربخش بوده‌اند (برای مثال، ولتسیانوز و کیمونز، ۲۰۱۲؛ گای، ۲۰۱۲)؛ همچنین، نتایج برخی دیگر از پژوهش‌ها استفاده از این شبکه‌ها را در زمینه یادگیری و ارتباطات علمی مؤثر دانسته‌اند (برای مثال، گرازد، استیوز و ویلک، ۲۰۱۲؛ چن و بریر، ۲۰۱۲؛ تریاکیو گلو و ارزوروم، ۲۰۱۰؛ کالینز و هاید، ۲۰۱۰؛ کرکاپ، ۲۰۱۰؛ توماس و توماس، ۲۰۱۲؛ موران، سیمن و تینتی کین، ۲۰۱۱؛ انبر و همکاران، ۲۰۱۰؛ لستر و پرینی، ۲۰۱۰؛ لیو، ۲۰۱۰؛ رابلیر و همکاران، ۲۰۱۰).

با توجه به هم‌سو نبودن نتیجه این پژوهش‌ها با پژوهش حاضر، می‌توان فرهنگ‌سازی زمینه استفاده از این شبکه‌ها در بافت دانشگاه فرهنگیان برای مقاصد آموزشی را یکی از دلایل احتمالی قلمداد کرد. به نظر می‌رسد دانشگاه فرهنگیان علی‌رغم نقش و رسالت خود بر مبنای اساسنامه مصوب سال ۱۳۹۰ در ایجاد تحول و نوآوری و استفاده از فناوری‌ها و نوآوری‌ها نتوانسته است آن‌طور که باید در شیوه‌های تدریس و آموزش استفاده از بسترها و فرصت‌های محیط مجازی را در میان دانشجویان فرهنگ‌سازی کند. از این رو، به نظر می‌رسد در خصوص شکل‌گیری تدریجی این فرایند در میان این دانشجویان به‌عنوان معلمان آینده، بایستی گام‌های جدی برداشته شود. این در حالی است که هر دو گروه آزمایش پژوهش حاضر بر موضوع عدم فرهنگ‌سازی و ایجاد بستر مناسب در دانشگاه فرهنگیان تأکید داشتند.

دلیل دیگر را می‌توان به موضوع پذیرش نوآوری بر مبنای نظریه اشاعه نوآوری راجرز (۲۰۰۳) مرتبط دانست. به نظر می‌رسد مشارکت کنندگان این پژوهش هنوز به این باور نرسیده بودند که شبکه‌های پیام‌رسان تلفن همراه می‌توانند محیط و بستری مناسب برای مطالعه و خواندن باشند. احتمالاً عدم آگاهی از مزایای استفاده از محیط مجازی در بین بافت پژوهش دلیل دیگری است که دانشجو-معلمان هنوز به این باور نرسیده‌اند که می‌توانند از این بستر برای ارتقای مطالعه و دانش استفاده کنند. شاید دانشجو-معلمان از مزایای این محیط برای تبادل اطلاعات و مقاصد آموزشی اطلاعات و آگاهی چندانی نداشتند. هرچند آموزش‌های لازم در این زمینه ارائه شد، اما پذیرش نوآوری بر مبنای نظریه اشاعه نوآوری راجرز فرایندی زمان‌بر است و نیاز به زمان و تصمیم‌گیری دارد که شاید طولانی بودن زمان اجرای پژوهش می‌توانست کمک بیشتری در این زمینه کند. همچنین، به خاطر اینکه دانشجویان دانشگاه فرهنگیان در مقطع کارشناسی هستند و هنوز آن‌طور که باید به کاربردهای آموزشی شبکه‌ها واقف نیستند.

یکی دیگر از موارد مهم دیگر که در مباحث گروه تلگرامی کتاب‌خوان‌های فرهنگیان مشاهده شد، این بود که برخی از کلاسها مبتنی بر جزوه بوده و دانشجویان موظف به شرکت در آزمون بر مبنای همان جزوه‌ها هستند. احتمالاً برخی از اساتید این دانشگاه در شیوه‌های آموزشی چندان تمایلی به استفاده از منابع متنوع و به تبع آن آموزش تفکر تحلیلی به دانشجویان نداشتند. البته، کم‌انگیزه شدن دانشجویان در سال‌های اخیر نیز می‌تواند دلیلی دیگر باشد. به هر حال، به نظر می‌رسد نظام آموزشی دانشگاه و در رأس آن اساتید نقشی کلیدی و محوری در تشویق و ایجاد انگیزه استفاده از منابع متنوع و الکترونیکی در میان دانشجویان دارند.

از سوی دیگر، برخی دیگر از پژوهش‌ها نتایج متفاوتی در مورد استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی را در دانشگاه‌ها نشان می‌دهند که هم‌سو با نتیجه پژوهش حاضر است. احمدی (۱۳۹۶)، سلیمان و نیل (۲۰۰۹)، ایردم (۲۰۱۵) و حسن‌زاده، حریری و گلیوری (۱۳۹۷)، و قاضی‌زاده و جهانشاهی (۱۳۹۷) از جمله پژوهشگرانی هستند که نشان دادند گروه ابزارهای کتاب و کتاب‌خوانی کمترین میزان استفاده در میان کاربران داشته و شبکه‌های اجتماعی بیشتر از آنکه به عنوان منبع جدی خواندن محسوب شوند به منظور اطلاع‌رسانی و کسب خبر استفاده شده‌اند، و همچنین استفاده از شبکه‌های اجتماعی و به‌طور کلی اینترنت و رایانه را عاملی مهم در کاهش سطح مطالعه دانشجویان و دانش‌آموزان می‌دانند.

هرچند نتایج پژوهش حسن‌زاده، حریری و گیلوری (۱۳۹۷) نشان داد که استفاده از موارد فوق مطالعه‌ی درسی را کاهش اما مطالعه‌ی غیردرسی را افزایش می‌دهد، اما بیشتر کاربران حضور در شبکه‌های اجتماعی را عامل بازدارنده از مطالعه عنوان می‌کنند. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که شبکه‌های اجتماعی می‌توانند رسانه‌ای کارآمد و سودمند برای تبادل اطلاعات علمی و درسی باشند.

از این رو، استفاده از شبکه‌های پیام‌رسان تلفن همراه به‌منظور تبادل کتاب و مقاله‌های علمی دارای اهمیت قابل توجهی است که لازم است بیشتر مورد توجه و بررسی قرار گیرد، و این امر خود نوعی بسترسازی ترویج کتاب‌خوانی است که نباید اهمیت آن نادیده گرفته شود. نکته مهمی که در نتایج پژوهش ناصری و نوروزی (۱۳۹۵) و لیو و هانگ (۲۰۱۶) تأیید شده است، حاکی از آن است که اینترنت خواندن تعاملی، گسترده و سطحی را افزایش و خواندن متمرکز و عمیق را کاهش می‌دهد. مواردی از جمله خواندن سطحی و کم عمق، مرور و توروک و خواندن انتخابی از جمله چالش‌های خواندن از طریق شبکه‌های پیام‌رسان مبتنی بر تلفن همراه بوده است. لذا می‌توان یکی از دلایل دیگر عدم تأیید معنی‌داری پژوهش حاضر را در شکل‌گیری خواندن سطحی دانست که نتوانست عادت کتاب‌خوانی دانشجو معلمان را در این بستر ایجاد نماید.

بنابراین، علی‌رغم مزایای زیادی که استفاده از شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان بستری برای تبادل علمی و انتقال اطلاعات دارد، استفاده از این بستر برای مطالعه و کتاب‌خوانی عمیق معایبی از قبیل نیاز به تمرکز زیاد، دارا بودن خطاهای خواندن بیشتر، خستگی چشم و سردرد دارد که نتایج پژوهش‌های توییت و منگن (۲۰۱۴) و جئونگ (۲۰۱۲) آن را تأیید کردند.

پژوهش حاضر با هدف تعیین تأثیر استفاده از شبکه‌ی پیام‌رسان تلگرام بر عادت مطالعه‌ی دانشجو-معلمان دانشگاه فرهنگیان استان خراسان جنوبی بر اساس نظریه راجرز انجام شد.

نتایج این پژوهش نشان داد اگرچه شبکه‌های پیام‌رسان مبتنی بر تلفن همراه قابلیت‌های زیادی در تبادل اطلاعات، اهداف آموزشی، توسعه خدمات و ترویج فرهنگ مطالعه دارند، در پژوهش حاضر تأثیری بر ایجاد عادت مطالعه دانشجو-معلمان دانشگاه فرهنگیان نداشت. به نظر می‌رسد به دلیل برخوردار نبودن دانشجو-معلمان از دانش و آگاهی استفاده از این شبکه‌ها، آن‌ها مهارت موردنیاز در استفاده از این بستر را برای ترویج و توسعه عادت کتاب‌خوانی هنوز

آن‌چنان که باید و شاید کسب نکرده‌اند و در عمل خواندن از طریق شبکه‌های پیام‌رسان را دشوار می‌بینند تا جایی که نیاز به آموزش ساخت‌یافته در این زمینه به‌عنوان ملزومات اصلی توانمندسازی دانشجو-معلم در استفاده از این بستر برای مطالعه و تبادل اطلاعات علمی برجسته شد.

در مجموع، همان‌طور که مشاهده می‌شود، پیشینه‌کاوی نظریه‌ها و پژوهش‌ها جایگاه و اهمیت مطالعه را در میان دانشجو-معلمان دانشگاه فرهنگیان برجسته کرد که در این میان، استفاده از بستر شبکه‌های پیام‌رسان می‌تواند در شکل‌گیری، توسعه و ارتقای آن مفید واقع شود. نتایج پژوهش نشان داد استفاده از شبکه پیام‌رسان نتوانسته است در عادات مطالعه دانشجویان مؤثر واقع شود؛ از این‌رو، پیشنهاد می‌شود استفاده از شبکه‌های پیام‌رسان به‌منظور ارتقای عادات مطالعه با احتیاط و برنامه‌ریزی کامل صورت گیرد تا اطمینان از احتمال تأثیر افزایش یابد. برای زمینه‌سازی تأثیر شبکه‌های پیام‌رسان، اقدامات زیر پیشنهاد می‌شود:

۱. انتظار می‌رود تلاش برای فرهنگ‌سازی در استفاده از شبکه‌های پیام‌رسان از طریق برگزاری کارگاه‌های آموزشی در این زمینه تأثیرگذار باشد.
۲. پیشنهاد می‌شود تشویق و آگاهی‌رسانی ترویج مطالعه و کتاب‌خوانی از طریق شبکه‌های پیام‌رسان تلفن همراه توسط اساتید دانشگاه فرهنگیان به دانشجویان صورت پذیرد.
۳. پیشنهاد می‌شود اساتید در ارائه منابع درسی استفاده از منابع الکترونیکی متنوع را به دانشجویان توصیه کنند.

منابع

- احمدی، اسماعیل (۱۳۹۶). شبکه‌های اجتماعی اینترنتی و خواندن: شناخت مزایا، معایب و راهکارهای اثربخشی. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۳(۴)، ۵۲۴-۵۰۳.
- پردل، فاطمه (۱۳۹۳). *اتخاذ استاندارد ابر داده‌ای پرمیس در منابع رقوم کنسرسیوم محتوای ملی بر اساس مؤلفه‌های نظریه اشاعه نوآوری راجرز* (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران.
- حسن‌زاده، سودابه؛ حریری، نجلا؛ و گیلوری، عباس (۱۳۹۷). تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر وضعیت مطالعه نوجوانان: مطالعه موردی دانش‌آموزان مقطع متوسطه مدارس دخترانه سما در شهر تهران. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۴(۱)، ۴۹-۳۵.

- خرازی آذر، زهرا؛ دادگران، محمد؛ و دبلشکی، فرحناز (۱۳۹۶). نقش شبکه‌های اجتماعی بر ترویج فرهنگ کتاب‌خوانی (مطالعهٔ موردی: دنبال‌کنندگان صفحهٔ کتابدونی در شبکهٔ اجتماعی اینستاگرام). *راهبرد اجتماعی فرهنگی*، ۶(۲۲)، ۲۰۷-۲۳۴.
- رضایی، مسعود (۱۳۸۸). نظریه‌های رایج دربارهٔ پذیرش فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات. *پژوهش‌های ارتباطی*، ۱۶(۴)، ۶۳-۹۳.
- فیشر، کرن، ای؛ اردلز، ساندا؛ و مک کچنی، لین (۱۳۸۷). *نظریه‌های رفتار اطلاعاتی*. (فیروزه زارع فراشندی، محسن زین‌العابدینی، غلام‌حیدری و لیلا مکتب‌فرد، مترجمان). تهران: کتابدار (نشر اثر اصلی ۲۰۰۵).
- قاضی‌زاده، حمید؛ و جهانشاهی، زلیخا (۱۳۹۷). بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی توسط کاربران کتابخانه‌های عمومی مطالعهٔ موردی: کتابخانه‌های عمومی شهرستان تنکابن. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۴(۱)، ۱۶۷-۱۴۹.
- کرمی، ابوالفضل؛ و شاه‌زیدی، فاطمه‌السادات (۱۳۹۵). پرسش‌نامهٔ عادت‌های مطالعه (PSSHI). *رشد آموزش مشاور مدرسه*، ۱۱(۳)، ۶۳-۵۸.
- کوشان، محسن؛ و حیدری، عباس (۱۳۸۵). بررسی عادات مطالعهٔ دانشجویان دانشکدهٔ علوم پزشکی سبزوار. *مجلهٔ دانشکدهٔ علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی سبزوار*، ۱۳(۴)، ۱۸۵-۱۸۹.
- ناصری، زهرا؛ و نوروزی، علیرضا (۱۳۹۵). تأثیر محیط دیجیتال بر عادات و روش‌های خواندن جوانان. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۲(۲)، ۲۱۳-۲۲۷.
- نظری شاکر، حسین؛ فتح‌تبار فیروزجایی، کاظم؛ و کرامتی، محمدرضا (۱۳۹۰). بررسی رابطهٔ بین عادت‌های مطالعه و خودکارآمدی تحصیلی با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان پایهٔ سوم راهنمایی شهرستان بابل. *فصلنامهٔ علوم تربیتی*، ۴(۱۵)، ۵۹-۷۱.
- نوذر، سمانه؛ و حاجی‌زین‌العابدینی، محسن (۱۳۹۲). بازاندیشی در مفاهیم مطالعهٔ کتاب و سنجش سرانهٔ مطالعه. *کتاب‌ماه کلیات*، ۱۶(۴)، ۵۷-۵۱.
- ولی‌زاده، بهناز؛ رضائی شریف‌آبادی، سعید؛ و دولانی، عباس (۱۳۹۶). بررسی نقش شبکهٔ اجتماعی موبایلی تلگرام در توسعهٔ خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۲۰(۱)، ۲۱-۵۱.
- هاشمیان، محمدرضا؛ و هاشمیان، علیرضا (۱۳۹۳). مقایسهٔ عادت‌های مطالعهٔ دانشجویان کتابداری دانشگاه اصفهان و دانشگاه علوم پزشکی اصفهان. *آموزش در علوم پزشکی*، ۱۴(۹)، ۷۵۱-۷۵۷.

References

- Abdulkarim, N. S. A., & Hasan, A. (2007). Reading habits and attitude in the digital age: Analysis of gender and academic program differences in Malaysia. *The Electronic Library*, 25(3), 285-298.
- Ahmadi, E. (2018). Online social networking and reading: Advantages, disadvantages and effectiveness solutions. *Research on Information Science & Public Libraries*, 23(4), 503-524. (in Persian)

- Chen, B., & Bryer, T. (2012). Investigating instructional strategies for using social media in formal and informal learning. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 13(1), 87-104.
- Collins, E., & Hide, B. (2010, June). Use and relevance of Web 2.0 resources for researchers. In *ELPUB* (pp. 271-289).
- Ebner, M., Lienhardt, C., Rohs, M., & Meyer, I. (2010). Microblogs in Higher Education—A chance to facilitate informal and process-oriented learning?. *Computers & Education*, 55(1), 92-100.
- Erdem, A. (2015). A research on reading habits of university students:(Sample of Ankara University and Erciyes University). *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 174, 3983-3990.
- Fisher, K. E., Erdelez, S., & McKechnie, L. (2008). *Theories of information behavior* (F. Zare Farashbandi, M. Haji Zeinolabedini, Gh. Heydari & L. Maktabifard, Trans.). Tehran: Ketabdar (Original work published 2005). (in Persian)
- Ghazeizadeh, H., & Jahanshahi, Z. (2018). Utilization of social networks by public library users in the city of Tonekabon. *Research on Information Science & Public Libraries*, 24(1), 149-167. (in Persian)
- Gruzd, A., Staves, K., & Wilk, A. (2012). Connected scholars: Examining the role of social media in research practices of faculty using the UTAUT model. *Computers in Human Behavior*, 28(6), 2340-2350.
- Guy, R. (2012). The use of social media for academic practice: A review of literature. *Kentucky Journal of Higher Education Policy and Practice*, 1(2), 7.
- Hashemian, M., & Hashemian, A. (2014). Investigating study habits of Library and Information Sciences Students of Isfahan University and Isfahan University of Medical Sciences. *Iranian Journal of Medical Education*, 14(9), 751-757. (in Persian)
- Hassanzadeh, S., Hariri, N., & Gilvari A. (2018). Effects of social networks on reading habits of the adolescent: The case of Tehran SAMA high schools. *Research on Information Science & Public Libraries*, 24(1), 35-49. (in Persian)
- Jeong, H. (2012). A comparison of the influence of electronic books and paper books on reading comprehension, eye fatigue, and perception. *The Electronic Library*, 30(3), 390-408. doi: 10.1108/02640471211241663.
- Karami, A., & shahzeydi, F. (2016). PSSHI Study Habits Questionnaire. *The growth of school counselor education*, 11 (3), 58-63. (in Persian)
- Kharazi Azar, Z., Dadgaran, M., & Debleshki, F. (2017). The Role of Social Networks on the Promotion of Reading Culture (the Case Study of Followers of Ketabdoni Page in Instagram Social Network). *Socio-cultural Strategy*, 6(22), 207-234. (in Persian)
- Kirkup, G. (2010). Academic blogging: academic practice and academic identity. *London Review of Education*, 8 (1), 75-84. doi:10.1080/14748460903557803.

- Koushan, M., & Heydari, A. (2007). Study Habits in Students of Sabzevar School of Medical Sciences. *Journal of Sabzevar University of Medical Sciences*, 13(4), 185-189. (in Persian)
- Leppänen, U., Aunola, K., & Nurmi, J. E. (2005). Beginning readers' reading performance and reading habits. *Journal of Research in Reading*, 28(4), 383-399. doi:10.1111/j.1467-9817.2005.00281.x.
- Lester, J., & Perini, M. (2010). Potential of social networking sites for distance education student engagement. *New directions for community colleges*, 150, 67-77. doi:10.1002/cc.406.
- Liu, Y. (2010). Social media tools as a learning resource. *Journal of Educational Technology Development and Exchange (JETDE)*, 3(1). doi:10.18785/jetde.0301.08
- Liu, Z. (2005). Reading behavior in the digital environment: Changes in reading behavior over the past 10 years. *Journal of Documentation*, 61(6), 700-712.
- Liu, Z., & Huang, X. (2016). Reading on the move: A study of reading behavior of undergraduate smartphone users in China. *Library & Information Science Research*, 38(3), 235-242. doi:10.1016/j.lisr.2016.08.007.
- Marcia, L., & Monné, V. (2009). A survey of mobile social networking. *Current Internet Trends, TKK Technical reports in computer science and engineering*.
- Moran, M., Seaman, J., & Tinti-Kane, H. (2011). Teaching, learning, and sharing: How today higher education faculty use social media. *Pearson Learning Solutions and Babson Survey Research Group*. Retrieved from <http://www.babson.edu/Academics/Documents/babsonsurvey-research-group/teaching-learning-and-sharing.pdf> (accessed 25 September 2012).
- Murray, J. H. (1997). *Hamlet on the Holodeck: The Future of Narrative in Cyberspace*. Boston, MA: MIT Press.
- Naseri, Z., & Noruzi, A. (2016). The effect of digital age on youth reading habits and practices. *Research on Information Science & Public Libraries*, 22(2), 213-227. (in Persian)
- Nazari shaker, H., Fath tabar firoozjaji, K., & keramati, M. (2011). The study of the relationship between study habits and educational self-efficacy, and academic performance in Babol third grade guidance school students. *Journal of educational sciences*, 4(15), 59-71. (in Persian)
- Nozar, S., & Haji Zeinolabedini, M. (2013). Reflection on the concepts of book reading and Per capita reading measurement. *Ketab-e Mah-e Kolliat*, 16(4), 51-57. (in Persian)
- O'Donnell, J.J. (1998). *Avatars of the Word: From Papyrus to Cyberspace*. Harvard University Press, Cambridge, MA and London.
- Palsane, M. N. & Sharma, S. (1989). *Palsane & Sharma study habits Inventory*. National psychological Corporation, Kacheri Ghat, Agra.

- Pordel, F. (2014). *Adoption PREMIS in National Content Consortium Based on Rogers' diffusion of Innovations Theory Factors* (Master's thesis). University of Birjand, Birjand, Iran. (in Persian)
- Rezaee, M. (2009). Common theories on acceptance of information and communication technologies (ICTs). *Quarterly Journal of Communication Research*, 16(4), 63-93. (in Persian)
- Rezaie Looyeh, H., Seyed Fazelpour, S. F., Reza Masoule, S., Chehrzad, M. M., & Kazem Nejad Leili, E. (2017). The Relationship between the Study habits and the Academic performance of Medical Sciences Students. *Journal of Holistic Nursing and Midwifery*, 27(2), 65-73. doi:10.18869/acadpub.hnmj.27.2.65.
- Roblyer, M. D., McDaniel, M., Webb, M., Herman, J., & Witty, J. V. (2010). Findings on Facebook in higher education: A comparison of college faculty and student uses and perceptions of social networking sites. *The Internet and Higher Education*, 13(3), 134-140. doi:10.1016/j.iheduc.2010.03.002.
- Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of innovations (5th ed.)*. New York: Free press.
- Saaid, S. A., & Wahab, Z. A. (2014). The impact of digital-based materials on undergraduates' reading habit. *International Journal of Social Science and Humanity*, 4(3), 249-253. doi:10.7763/ijssh.2014.v4.357.
- Soliman, M. M., & Neel, K. F. (2009). The reading habits of medical students at Medical College King Saud University. *Journal of Taibah University Medical Sciences*, 4(2), 115-122. doi: 10.1016/s1658-3612 (09)70100-3.
- Thomas, M., & Thomas, H. (2012). Using new social media and Web 2.0 technologies in business school teaching and learning. *Journal of Management Development*, 31(4), 358-367. doi: 10.1108/02621711211219013.
- Tiryakioglu, F., & Erzurum, A. (2011). Use of social networks as an educational tool. *Contemporary Educational Technology*, 2(2), 135-150.
- Tveit, Å. K., & Mangen, A. (2014). A joker in the class: Teenage readers' attitudes and preferences to reading on different devices. *Library & Information Science Research*, 36(3-4), 179-184. doi:10.1016/j.lisr.2014.08.001.
- Valizadeh, B., Rezaei Sharifabadi, S., Douhani, A. (2017). The role of Telegram mobile social network in developing the academic library services (Case study: Managers and librarians of the central library of the universities of the Iranian Ministry of Science, Research and Technology). *Library and Information Sciences*, 20(1), 21-51. (in Persian)
- Veletsianos, G., & Kimmons, R. (2012). Networked participatory scholarship: Emergent techno-cultural pressures toward open and digital scholarship in online networks. *Computers & Education*, 58(2), 766-774. doi:10.1016/j.compedu.2011.10.001.

- Venkatesh, V., & Davis, F. D. (2000). A theoretical extension of the technology acceptance model: Four longitudinal field studies. *Management Science*, 46(2), 186–204. doi:10.1287/mnsc.46.2.186.11926.
- Waiyahong, N. (2014). The use of “Facebook” to build an LIS student learning community. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 147, 98-103. doi:10.1016/j.sbspro.2014.07.124.
- Walia, P. K., & Sinha, N. (2017). Changing trend in reading habits of teenagers in Delhi: An impact assessment of demographic and environmental variables. *Library Review*. 63(1/2), 125-137.